

HARAKAT TARZI SHAKLLARINING USLUBIY IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH (BADIY ASAR MISOLIDA)

Osiyo Xalqaro Universiteti
1-bosqich magistri Inoyatova Dildora Ilhomovna
Gmail: sayfiyevtoxirbek91@gmail.com
Tel: (93) 456-27-69

Annotatsiya: Ushbu ishda o‘zbek tilidagi harakat tarzi shakllarining badiiy matndagi uslubiy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Harakat tarzi shakllarining badiiy asarlarda obrazlilikni kuchaytirish, voqea-hodisalarni jonli va ta’sirchan ifodalashdagi o‘rni ochib beriladi. Shuningdek, yozuvchi va shoirlar tomonidan harakat tarzi shakllaridan foydalanish orqali nutqning emotsional-ekspressivligini oshirish usullari yoritiladi. Tadqiqot davomida badiiy asarlardan misollar keltirilib, harakat tarzi shakllarining uslubiy takomillashuvi ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: Harakat tarzi, fe‘l shakllari, badiiy uslub, uslubiy imkoniyat, ekspressivlik, obrazlilik, badiiy matn, til vositalari.

Til – inson tafakkuri va madaniyatining asosiy ko‘zgidir. Badiiy asarlarda til vositalaridan maqsadli va mahorat bilan foydalanish yozuvchining ijodiy mahoratini belgilaydi. Shu jihatdan harakat tarzi shakllari badiiy nutqda muhim uslubiy vosita hisoblanadi. Ular yordamida harakatning bajarilish usuli, davomiyligi, tezligi, kuchi va holati ifodalanadi. Mazkur ishda harakat tarzi shakllarining badiiy asarlardagi uslubiy imkoniyatlarini takomillashtirish masalasi yoritiladi.

1. Harakat tarzi shakllari haqida umumiy tushuncha

Harakat tarzi shakllari fe‘lning ma’no nozikliklarini ifodalovchi grammatik-uslubiy vositalardan biridir. Ular harakatning qanday amalga oshganini bildiradi. Masalan:

- sekin yurdi
- yugurib ketdi
- zo‘rg‘a gapirdi

Bu shakllar harakatning davomiyligi, takroriyliigi, birdan sodir bo‘lishi yoki asta-sekinlik bilan yuz berishini ko‘rsatadi.

2. Harakat tarzi shakllarining badiiy uslubdagi o‘rni

Badiiy asarlarda harakat tarzi shakllari obraz yaratishda muhim ahamiyatga ega. Ular qahramon ruhiy holatini, ichki kechinmalarini ochib berishga xizmat qiladi. Masalan, Abdulla Qodiriyning asarlarida “asta yurdi”, “o‘ylanib qoldi”, “ko‘zlarini yumib oldi” kabi shakllar orqali qahramonning ichki holati aniq tasvirlanadi.

Harakat tarzi shakllari badiiy nutqqa:

- jonlilik,
- ta'sirchanlik,
- obrazlilik baxsh etadi.

3. Harakat tarzi shakllarining uslubiy imkoniyatlarini takomillashtirish

Harakat tarzi shakllarining uslubiy imkoniyatlarini takomillashtirish quyidagilar orqali amalga oshiriladi:

- sinonimik fe'l shakllaridan foydalanish;
- tasviriy vositalar bilan uyg'unlashtirish;
- kontekstga mos holda tanlash;
- ortiqcha takrorlardan qochish.

Masalan, "tez yurdi" o'rniga "shoshilib yurdi", "yugurib ketdi", "ildam qadam tashladi" kabi variantlardan foydalanish matnni boyitadi.

4. Badiiy asar misolida tahlil

Cho'lpon asarlarida harakat tarzi shakllari obrazning ruhiy kechinmalarini ochishda faol qo'llaniladi. Masalan, qahramonning "jim qoldi", "sekin bosh irg'adi", "chuqur xo'rsindi" kabi harakatlari uning ichki iztirobini ifodalaydi. Bu esa o'quvchida kuchli hissiy ta'sir uyg'otadi.

Xulosa qilib aytganda, harakat tarzi shakllari badiiy matnning muhim uslubiy vositasi hisoblanadi. Ular orqali voqea-hodisalar jonli, ta'sirchan va obrazli tarzda ifodalanadi. Harakat tarzi shakllaridan o'rinli va maqsadli foydalanish badiiy asarning estetik qiymatini oshiradi. Shu bois ularning uslubiy imkoniyatlarini chuqur o'rganish va takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Hojiyev A. O'zbek tili grammatikasi. – Toshkent: Fan, 2002.
2. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006.
3. Qodiriy A. O'tkan kunlar. – Toshkent: Sharq, 2014.
4. Cho'lpon. Asarlar to'plami. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2016.
5. Yo'ldoshev M. Badiiy matn va uning lingvistik tahlili. – Toshkent, 2010.